

УДК 336.225.2

Н.П. КАМЕНСЬКА, кандидат юридичних наук,
Державна податкова адміністрація України

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ У СПРАВАХ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

***Анотація.** Щодо удосконалення регулювання порядку розгляду та вирішення справ за адміністративними зверненнями.*

***Аннотация.** Относительно усовершенствования регуляции порядка рассмотрения и решения дел по административным обращениям.*

***Summary.** On improvement of control of procedure of consideration and deciding proceedings under administrative suits.*

***Ключові слова.** Інформаційний запит, доступ до інформації.*

На сучасному етапі розвитку нашої держави і суспільства забезпечення ефективної реалізації закріплених Конституцією України [1] прав на адміністративні звернення, на інформацію стає важливим елементом існування кожного. Удосконалення адміністративно-процесуальних норм, що регламентують діяльність у даній сфері як органів державного управління, так і фізичних та юридичних осіб, є важливою гарантією втілення названих вище прав у життя.

Очевидно, що будь-яке звернення є формою закріплення і передачі певної інформації, Як наслідок – реалізація права на адміністративне звернення безпосередньо пов'язана з реалізацією права на інформацію. Однак в Україні відсутні дієві правові механізми реалізації конституційного права кожного на доступ до інформації, “...громадськість постійно визнає недостатній ступінь інформаційної прозорості роботи органів державної влади та складність в отриманні публічної інформації. Головними проблемами, що призводять до цього, є недосконалість інформаційного законодавства та невиконання державними службовцями вже існуючих норм закону” [2, с. 18].

Отже, дослідження законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують провадження у справах за зверненнями платників податків до органів ДПС України, є актуальним питанням.

Законодавче регулювання досліджуваних проваджень визначається Конституцією України (стаття 40), законами України “Про звернення громадян” [3], “Про інформацію” [4], “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” [5].

Закон України “Про звернення громадян” – єдиний законодавчий акт, що встановлює загальні правила проваджень за адміністративними зверненнями фізичних осіб. Однак цей нормативно-правовий акт містить ряд недоліків, які свідчать, що визначене ним правове регулювання не відповідає сучасним потребам суспільства і держави.

Останнім часом в Україні приділяється неабияка увага механізму доступу фізичних і юридичних осіб до інформації через Інтернет. Це стало можливим завдяки прийняттю законів України “Про електронні документи та електронний документообіг” [6], “Про електронний цифровий підпис” [7].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” від 24 лютого 2003 р. № 208

одним з пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” [8].

Відповідно до Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи “Електронний Уряд”, затвердженого наказом Державного комітету зв’язку та інформатизації України від 15 серпня 2003 р. № 149, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 19 листопада 2003 р. за № 1065/8386, до переліку інформаційних та інших послуг інформаційної системи “Електронний Уряд” включено послуги щодо розгляду звернень громадян за Законом України “Про звернення громадян” [9].

Однак звернення громадян, надіслані електронною поштою, не вважаються такими, на які поширюється дія Закону України “Про звернення громадян” [10, с. 132], тому що цей спосіб подачі громадянами адміністративних звернень даним законодавчим актом не передбачено. За таких умов очевидно, що впровадження у практичну діяльність вказаних послуг неможливо.

Крім того, Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1378 (пункт 3), зобов’язує органи державної виконавчої влади залучати громадськість до участі в обговоренні проектів нормативно-правових актів, які стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян [11]. Згідно з пунктом 26 вказаного нормативно-правового акта пропозиції та зауваження можуть надсилатися громадянами, зокрема, електронною поштою, через Інтернет. Проте за зазначених вище обставин органи державної виконавчої влади не зобов’язані розглядати такі звернення у порядку, передбаченому Законом України “Про звернення громадян”.

З метою приведення Закону України “Про звернення громадян” у відповідність із сучасним рівнем розвитку інформаційних технологій Кабінетом Міністрів України розроблено проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про звернення громадян”, зареєстрований у Верховній Раді України 21 серпня 2008 р. за № 3064 [12].

Вказаним законопроектом запропоновано надати можливість громадянам подавати адміністративні звернення електронною поштою, а також право суб’єктів розгляду таких звернень відповідати на них аналогічним способом. Названий проект також містить відсильну норму про те, що вимоги до звернень громадян у електронній формі розробляються Кабінетом Міністрів України.

На наш погляд, суттєвим недоліком цього акта є те, що він не передбачає поетапного введення зазначених вище новацій. Крім того, встановлення вимог до оформлення електронних звернень громадян підзаконним нормативним документом є недоцільним, оскільки простіше їх визначити у статті 5 Закону України “Про звернення громадян”.

Запровадження механізму взаємодії громадян із суб’єктами владних повноважень тощо за допомогою мережі Інтернет видається необхідним здійснювати поетапно. У першу чергу, на законодавчому рівні слід розширити перелік способів реалізації громадянами права на адміністративне звернення – електронною поштою. У разі позитивних результатів від такого нововведення потрібно передбачити можливість уповноважених суб’єктів надсилати відповіді на електронні звернення громадян у електронній формі.

З урахуванням викладеного вище, з нашої точки зору, до Закону України “Про звернення громадян” необхідно внести такі зміни:

- включити до переліку способів подачі звернень громадян ще один спосіб – електронну пошту та викласти частину третьої статті 5 у наступній редакції: *Звернення може бути усним (викладеним громадянином і записаним посадовою особою на*

особистому прийомі) чи письмовим, надісланим поштою (електронною поштою) або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені згідно з чинним законодавством;

- закріпити у статті 5 вимоги до оформлення звернень, направлених на розгляд уповноважених суб'єктів електронною поштою;
- передбачити окрему статтю, нормами якої регламентувати загальні засади організації роботи з електронними зверненнями громадян в органах публічної адміністрації.

Законом України “Про звернення громадян” передбачено такий вид звернення, як колективне. Однак у цьому законодавчому акті не визначено ні поняття “колективне звернення”, ні порядок надання відповідей на такі звернення. На нашу думку, колективне звернення – це звернення, викладене у письмовій формі та підписане двома чи більше громадянами і направлене органам державної влади, місцевого самоврядування тощо. У свою чергу, адресатом у листі-відповіді на дане звернення необхідно зазначати громадянина, підпис якого у зверненні стоїть першим чи адреса котрого зазначена на конверті або зверненні. Отже, вказаний вище Закон потребує доповнення і у частині означеного вище питання.

Істотним недоліком Закону України “Про звернення громадян” є відсутність норм, які визначали б механізм реалізації громадянами прав, закріплених у статті 18 даного законодавчого акта, а саме: бути присутніми при розгляді власної скарги чи заяви, особисто викладати аргументи особі що перевіряла таку заяву чи скаргу, брати участь у перевірці вказаних звернень, ознайомлюватися з матеріалами перевірок за зверненнями. За наведених обставин, очевидно, що реалізація таких прав на практиці суттєво ускладнюється. Отже, є потреба у Законі України “Про звернення громадян” передбачити порядок реалізації перелічених прав громадян.

Закон України “Про звернення громадян” також не передбачає ні прав громадян при розгляді справ за їх пропозиціями, ні процесуальних обов'язків суб'єктів, що здійснюють провадження за такими зверненнями. На наш погляд, ці обставини свідчать про те, що підхід законодавця до нормативно-правового регулювання розгляду та вирішення пропозицій громадян формальний. Отже, є потреба у цьому законодавчому акті закріпити перелік означених вище прав і обов'язків.

Закон України “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” є спеціальним Законом з питань оподаткування. Як передбачено преамбулою цього законодавчого акта, останній визначає, зокрема “процедуру оскарження дій органів стягнення”. Однак вказаний Закон (підпункт 5.2.2 пункту 5.2 статті 5) закріплює порядок оскарження не дій органів стягнення, а рішень контролюючих органів. У зв'язку з наведеним, цей законодавчий акт потребує внесення відповідних змін.

Закон України “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” також потребує закріплення процесуальних прав платників податків та процесуальних обов'язків контролюючих органів у ході адміністративного оскарження рішень контролюючих органів відповідно до названого законодавчого акта.

Трапляються випадки, коли у ході розгляду податковими органами справ за заявами, скаргами, пропозиціями, інформаційними запитами, запитами щодо роз'яснення законодавства платників податків у учасників таких справ виникає потреба у додатковій інформації. Правові основи інформаційної діяльності в Україні визначає

Закон України “Про інформацію”. Проаналізуємо його норми щодо одержання та поширення інформації. Від механізму реалізації цих норм залежить ефективність розгляду та вирішення органами ДПС України справ за зверненнями платників податків.

У Законі України “Про інформацію” (стаття 30) передбачено, що за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію, а також інформацію з обмеженим доступом. Порядок доступу до відкритої інформації встановлено статтею 29 Закону України “Про інформацію”. Разом з тим, визначення поняття “відкрита інформація” у даному нормативно-правовому акті немає. Законом не визначено також поняття “інформація з обмеженим доступом”, хоча і передбачено види інформації з обмеженим доступом – конфіденційну і таємну.

Цей законодавчий акт *чітко* (виділено мною. – *Н.К.*) не визначає критерії віднесення відомостей до інформації з обмеженим доступом, що на етапі становлення Української держави як правової є однією з основних причин існування проблеми забезпечення прозорості у діяльності органів влади [13]. Отже, є потреба внести доповнення в Закон України “Про інформацію”, передбачивши визначення термінів „відкрита інформація”, “інформація з обмеженим доступом” та конкретні критерії віднесення відомостей до інформації з обмеженим доступом.

З цього приводу доцільно згадати Інструкцію про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 [14], яка містить орієнтовні критерії віднесення інформації до конфіденційної, однак не відповідає як міжнародним нормативно-правовим актам, а саме Загальній декларації прав людини (стаття 29) [15], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (пункт 2 статті 10) [16], так і Конституції України у частині обмеження передачі інформації, що може бути встановлено лише законом.

Обмеження відкритої інформації забороняється Законом України “Про інформацію”, однак *“доволі часто органи державної влади та місцевого самоврядування відмовляють у наданні необхідної інформації, наголошуючи, що це інформація з обмеженим доступом...”* [17, с. 11].

На нашу думку, в першу чергу з такими випадками можуть зустрітися фізичні та юридичні особи у відповідях суб’єктів владних повноважень на власні адміністративні звернення.

У міжнародному праві вироблено низку принципів, які дозволяють визначити, чи насправді національне законодавство забезпечує доступ до публічної інформації. До таких принципів належать:

Принцип I – максимальне оприлюднення. Він передбачає, що вся інформація, якою володіють публічні органи, підлягає максимальному оприлюдненню, винятки можуть бути тільки для обмеженого числа випадків.

Принцип II – обов’язок оприлюднювати. Органи публічної адміністрації повинні бути зобов’язані оприлюднювати інформацію, яка стосується їх функціонування, види і типи інформації, якою вони володіють, форми, у яких ця інформація зберігається, тощо.

Принцип III – стимулювання відкритості уряду. Вказаний принцип означає, що публічні органи повинні діяти таким чином, щоб сприяти відкритості уряду. Як мінімум, законодавство має передбачати, зокрема, поширення відомостей стосовно права на доступ до інформації, визначити сферу відкритої інформації і способи, якими право на доступ до неї може бути реалізоване.

Принцип IV – обмежена сфера винятків. Винятки щодо надання відповідної інформації повинні бути зрозумілими, описуватися вузько, підлягати суворому контролю на предмет наявності “шкоди” і впливу на “суспільні інтереси”. Відмова органів влади оприлюднювати інформацію є виправданою, якщо:

- ціль ненадання інформації передбачена у законі;
- оприлюднення інформації може спричинити суттєву шкоду вказаній у законі легітимній меті;
- шкода, яка може бути заподіяна передбаченій у законі легітимній меті, є вагомішою, ніж суспільний інтерес в отриманні інформації.

Принцип V – процедури сприяння доступу. Згідно з даним принципом інформаційні запити повинні опрацьовуватися швидко і справедливо; перегляд відмов у задоволенні запитів має бути доступним і незалежним.

Принцип VI – вартість. Названий принцип передбачає, що плата за надання інформації не повинна перешкоджати особам подавати інформаційні запити.

Принцип VII – відкриті засідання. Цей принцип спрямований на те, щоб забезпечити проведення засідань публічних органів відкритими для громадськості.

Принцип VIII – оприлюднення має перевагу. Згідно з даним принципом закони, які суперечать принципу максимального розкриття, повинні бути змінені або скасовані.

Принцип IX – захист інформаторів (“свистунів”) – вказує на те, що особи, які повідомляють інформацію про правопорушення, повинні бути захищеними [18, с. 8-20].

Розглянемо декілька прикладів того, як регулюється право доступу до інформації з обмеженим доступом в державах-членах Європейського Союзу.

Так, законодавство Бельгії встановлює наступні обмеження при наданні інформації, якщо:

- один з захищених інтересів переважає над інтересами розголошення інформації;
- розкриття інформації може зашкодити специфічним інтересам (особистому життю, державній таємниці тощо);
- запит на інформацію стосується незавершених документів або коли останній за своїм змістом є образливим.

У Франції право доступу до інформації не поширюється на проекти документів та на документи, які носять підготовчий характер, до того часу, поки вони не будуть схвалені. Забороняється обіг документів, оприлюднення яких може бути згубним для специфічних публічних інтересів (національної оборони, зовнішньої політики тощо), а також нормативних документів та документів, розкриття яких може завдати шкоди приватності особистого життя, медичним таємницям, комерційним та промисловим таємницям.

Щодо Нідерландів, то у більшості випадків доступ до документів надається лише тоді, коли їх важливість не перевищує захищені інтереси. До документів, які аналізуються, можна віднести:

- дані про компанії або промислове виробництво, які були представлені фізичними чи юридичними особами конфіденційно;
- документи, розкриття яких може завдати шкоди окремим інтересам, таким, як загроза цілісності Корони (держави), національної безпеки;
- документи, які були розроблені для внутрішнього обговорення та містять особисту думку щодо державної політики. Вони можуть бути оприлюднені лише в інтересах ефективної, побудованої на демократичних засадах адміністрації та у формі, яка не буде асоціюватись з жодною особою [19, с. 61-67].

“Якщо індивід як фізична особа, громадянин, споживач, суб’єкт підприємницької діяльності тощо буде позбавлений правдивої, неупередженої інформації або просто не матиме доступу до будь-якої інформації, він/вона не зможуть діяти раціональним та відповідальним способом” [19, с. 11]. За таких обставин суб’єкти, наділені владними повноваженнями, будуть позбавлені одного з дієвих засобів контролю з боку суспільства за законністю та ефективністю їх діяльності.

Одним з реальних механізмів протидії проявам протиправних діянь у сфері інформаційних відносин є інститут адміністративної відповідальності.

Кодекс України про адміністративні правопорушення [20] передбачає адміністративну відповідальність за порушення посадовими особами права фізичних та юридичних осіб на інформацію (стаття 212-3). До таких правопорушень належать: неправомірна відмова у наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у випадках, коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України “Про інформацію” або “Про звернення громадян”. За їх вчинення застосовується найпоширеніший вид адміністративного стягнення – штраф. Очевидно, що у даному переліку відсутнє неправомірне діяння – ненадання відповіді на інформаційний запит фізичної або юридичної особи. За вказаних обставин юридичних підстав для притягнення до адміністративної відповідальності посадової особи, яка вчинила таке правопорушення, немає.

Зауважимо, що відповідно до примітки законодавця у статті 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [20] посадові особи, на яких поширюється дія Закону України “Про боротьбу з корупцією” [21], притягаються до адміністративної відповідальності за вчинення перелічених вище протиправних діянь згідно з цим Законом [21]. Відповідно до цього Закону (стаття 12) порядок адміністративного провадження у справах про корупційні діяння або інші правопорушення, пов’язані з корупцією, а також виконання постанов про накладення адміністративних стягнень визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення. У відповідності зі статтею 221 цього Кодексу [20] розгляд адміністративних справ даної категорії належить до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів.

У даний час, у науці адміністративного права висловлюється думка про те, що суб’єкти владних повноважень за вчинення адміністративних правопорушень (прийняття незаконних рішень, вчинення незаконних дій або бездіяльності) у ході виконання ними своїх посадових обов’язків не можуть притягатися до адміністративної відповідальності згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення. Такі суб’єкти повинні притягатися до адміністративної відповідальності лише адміністративними судами. Дана позиція обґрунтовується неможливістю вчинення суб’єктами владних повноважень адміністративних проступків, оскільки правопорушення, які вчиняються ними під час здійснення службової діяльності, є такими різноманітними, що об’єктивно не піддаються законодавчій систематизації [22, с. 249-258].

Будучи прихильниками репрезентованої точки зору, пропонуємо зі структури Кодексу України про адміністративні правопорушення виключити статтю 212-3 “Порушення права на інформацію”. Такий крок зумовить автоматичну “передачу” відповідної категорії справ у підвідомчість адміністративних судів.

Стосовно податкових органів, то Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, в органах державної податкової служби України затверджено наказом ДПА України від 28 листопада 2006 р. № 720. Документ зачіпає права та

законні інтереси фізичних і юридичних осіб, зокрема, такі, як право на інформацію і законний інтерес щодо якнайшвидшого її отримання тощо.

Однак Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, в органах державної податкової служби України не зареєстровано в Міністерстві юстиції України всупереч Указу Президента України “Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади” від 3 жовтня 1992 р. № 493/92 [23] та Положенню про державну реєстрацію нормативно-правових актів, міністерств, інших органів виконавчої влади, органів господарського управління та контролю, що зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 [24].

За таких обставин названий вище Перелік конфіденційної інформації фактично не має юридичної сили, що у разі необхідності зацікавленими особами може бути доведено в судовому порядку.

Підсумовуючи викладене, слід вказати, що ДПА України, з метою забезпечення реального доступу платників податків до інформації, якою володіють органи ДПС України, та недопущення порушення їхніх прав і законних інтересів, насамперед, необхідно зареєструвати Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, в органах державної податкової служби України у Міністерстві юстиції України. Це питання набуває особливої актуальності, якщо взяти до уваги те, що забезпечення прозорості, компетентності, передбачуваності та неупередженості діяльності податкової служби включено до основних напрямів Стратегічного плану розвитку державної податкової служби України на період до 2013 року [25].

Багатьма науковцями і практиками підтримується позиція, що удосконалення законодавства про доступ до публічної інформації повинно відбуватися шляхом прийняття окремого процедурного Закону про доступ до публічної інформації [13]. Подібні законодавчі акти прийняті у багатьох розвинутих демократичних державах: Данії, Норвегії, Австрії, Франції, Нідерландах, Італії, Іспанії, Польщі, Чехії, Угорщині, Японії, Канаді, США тощо. В Україні за ініціативою народного депутата України А.В. Шевченка розроблено проект Закону України “Про доступ до публічної інформації”, зареєстрований у Верховній Раді України 11 липня 2007 р. за № 2763 [26, с. 30-49]. У підготовці названого законопроекту взяли участь представники таких громадських організацій, як: Центр політико-правових реформ, Харківська правозахисна група, Асоціація медіа-юристів України, інститут медіа-права, Інститут масової інформації, Асоціація Видавців Періодичної Преси, Академія української преси, Всеукраїнська професійна спілка “Незалежна медіа-профспілка”.

Доводиться констатувати, що існуюча в Україні практика надання державними органами інформації її запитувачам не відповідає стандартам правової, демократичної держави. Отже, прийняття зазначеного вище законопроекту могло б створити юридичні засади для більш повної реалізації права кожного на доступ до публічної інформації за умов визначення механізму застосування його норм.

Разом з тим, суттєвим недоліком запропонованого законопроекту є відсутність чіткої процедури розгляду та вирішення суб’єктами, які володіють публічною інформацією, запитів щодо надання такої інформації. Крім того, цим актом не визначено переліку обов’язків учасників проваджень у справах за такими запитами. Очевидно, що реальність втілення права на публічну інформацію у життя залежить від того, наскільки чітко буде прописана процедура розгляду та вирішення адміністративних справ даної категорії.

У зв'язку з наведеним, для забезпечення ефективної реалізації прав фізичних та юридичних осіб (у тому числі платників податків) на адміністративні звернення, на інформацію необхідно, насамперед, усунути окреслені вище недоліки.

Використана література

1. Конституція України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Лациба М.В. Держава не забезпечує громадянам доступ до публічної інформації / М.В. Лациба // Громадянське суспільство. – № 3 (5). – С. 14-20.
3. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР ; із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
4. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48 – Ст. 650.
5. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами : Закон України від 21 грудня 2000 року № 2181-ІІІ 4 із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10. – Ст. 44.
6. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 року № 851-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
7. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 травня 2003 року № 852-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
8. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 208 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9. – Ст. 378.
9. Про затвердження Переліку і Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” : Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15 серпня 2003 року № 149 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 48. – Ст. 2547.
10. М. Лациба. Пріоритети розвитку громадянського суспільства України / М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український. – К. : Український незалежний центр політичних досліджень. – 2008. – 188 с.
11. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 року № 1378 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2773.
12. Про внесення змін до Закону України “Про звернення громадян” : проект Закону України від 21 серпня 2008 року № 3064). – Режим доступу: [//www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33149](http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33149)
13. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про доступ до публічної інформації” від 11 липня 2008 року за № 2763). – Режим доступу: [//www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33015](http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33015)
14. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 року № 1893 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – Ст. 1764.
15. Загальна декларація прав людини // Юридичний вісник України. – 2005. – № 48.
16. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 260.
17. Громадяни у пошуках інформації: українські реалії ; упоряд. : І. Піддуська, С. Горобчишина. – К. : Агенство “Україна”, 2005. – 180 с.
18. Міжнародні стандарти забезпечення свободи слова : зб. публікацій міжнародної організації “Артикль 19” ; упоряд. Лабораторія законодавчих ініціатив] – К. : Міленіум, 2003. – 137 с.

19. Гонцяж Я. Свобода інформації та виконавча гілка влади: Правові норми. Інституції. Процедури / Я. Гонцяж, Н. Гнидюк. – К. : Міленіум, 2002. – 240 с.
20. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України ; із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
21. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР 4 із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.
22. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні ; автор-упоряд. О.А. Банчук. – К. : Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.
23. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України від 3 жовтня 1992 року № 493/92 // Урядовий кур’єр. – 1992. – № 42-43.
24. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 року № 731 // Урядовий кур’єр. – 1993. – № 25-26.
25. Про затвердження Стратегічного плану розвитку державної податкової служби України на період до 2013 року : Наказ Державної податкової адміністрації України від 7 квітня 2003 року № 160 // Вісник податкової служби України. – 2003. – № 23.
26. Прозорість влади – умова належного урядування (аналіз та рекомендації) ; автор-упоряд. М. Демкова. – К. : Конус-Ю, 2008. – 52 с.

~~~~~ * * * ~~~~~